

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 658.511(091)

Історичний аспект аналізу господарської діяльності та його класифікація

Глазко Н.Д.

асистент кафедри аналізу та статистики
Вінницького національного аграрного університету

Вацілова Н.В.

студентка факультету обліку та аудиту
Вінницького національного аграрного університету

Домбровська В.В.

студентка факультету обліку та аудиту
Вінницького національного аграрного університету

У статті розглянуто історію виникнення аналізу господарської діяльності, представлено види аналізу. Розкрито основні проблеми на сучасному етапі аналізу для діяльності кожного підприємства. Наведено шляхи поліпшення для здійснення повного, раціонального, комплексного аналізу, що зумовлене необхідністю нормального та ефективного функціонування підприємства в процесі його діяльності.

Ключові слова: аналіз господарської діяльності, види аналізу господарської діяльності, класифікація видів господарської діяльності, фінансово-економічний аналіз, етап.

Глазко Н.Д., Вацілова Н.В., Домбровская В.В. ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ АНАЛИЗА ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ЕГО КЛАССИФИКАЦИЯ

В статье рассмотрена история возникновения анализа хозяйственной деятельности, представлены виды анализа. Раскрыты основные проблемы на современном этапе анализа для деятельности каждого предприятия. Приведены пути улучшения для осуществления полного, рационального, комплексного анализа, что обусловлено необходимостью нормального и эффективного функционирования предприятия в процессе его деятельности.

Ключевые слова: анализ хозяйственной деятельности, виды анализа хозяйственной деятельности, классификация видов хозяйственной деятельности, финансово-экономический анализ, этап.

Glazko N.D., Vashchilova N.V., Dombrovs'ka V.V. HISTORICAL ASPECT OF ECONOMIC ANALYSIS ACTIVITIES AND ITS CLASSIFICATION

The article deals with the history of the analysis of economic activity, the types of analysis are presented. The basic problems at the present stage of the analysis for the activity of each enterprise are revealed. The ways of improvement for full, rational, complex analysis, which is conditioned by the necessity for normal and effective functioning of the enterprise in the course of its activity, are presented.

Keywords: analysis of economic activity, types of analysis of economic activity, classification of types of economic activity, financial-economic analysis, stage.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному етапі розвитку України забезпечення конкурентоспроможного функціонування виробничого підприємства обумовлює необхідність забезпечення економічної ефективності виробництва. Конкурентне ринкове середовище вимагає від підприємства постійного вдосконалення. В умовах високої конкуренції та нестабільності ринкових умов все актуальнішим стає питання використання стратегічних інстру-

ментів для підвищення економічних показників виробництва. Усім підприємствам дуже важко враховувати фінансові результати, що відображають динаміку витрат і доходів протягом певного періоду. Необхідно підкреслити, що ефективність виробництва на підприємстві тісно пов'язана з проблемою раціонального використання ресурсів всіх видів через їх обмеженість.

Важливість проведення аналізу полягає в тому, що за його допомогою можна визначити

фінансові можливості загалом і можливості використання фінансових, матеріальних і трудових ресурсів з найбільшою ефективністю на рівні держави, певних регіонів, видів виробництва і суб'єктів господарювання зокрема. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати аналіз діяльності роботи підприємств, об'єднаних з метою об'єктивного оцінювання їх результатів і виявлення можливостей підвищення ефективності господарювання. Досягнуті результати оцінюються з точки зору їх відповідності вимогам об'єктивних економічних законів розвитку, що стоять перед об'єктом, який аналізується.

Економісти та науковці відображають економічну ефективність через деякі вартісні показники, які отримуються на проміжній та кінцевій стадіях виробництва на підприємстві чи в іншій інтеграційній виробничій структурі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які приділяють увагу дослідженню розвитку аналізу господарської діяльності, слід назвати таких, як В.М. Івахненко [3], В.О. Мец [4], С.З. Мошенський [2], О.В. Олійник [5], Г.В. Савицька [1].

Щодо внеску саме наших науковців в історичний розвиток аналізу господарської діяльності сьогодні вкрай мало опублікованих робіт, занадто стисло описуються досягнення вітчизняних вчених-економістів.

Вагоме місце в розвитку аналізу господарської діяльності посідає український вчений Євген Володимирович Мниш. Видатний доктор економічних наук, професор є автором низки наукових робіт з аналізу господарської діяльності в умовах формування ринкових відносин, що сьогодні є досить актуальним.

Розвиток методології комплексного аналізу господарської діяльності вивчали такі вчені-економісти, як, зокрема, А.Ф. Аксененко, М.І. Баканов, С.Б. Барнгольц, Н.В. Дембинський, Є.В. Долгополов, М.Ф. Дьячков, І.І. Каракоз, Л.І. Кравченко, Б.І. Майданчик, А.Ш. Маргуліс, А.І. Муравйов, С.Г. Овсянніков, В.Ф. Палій, І.І. Поклад, Н.А. Русак, П.І. Савічев, Р.С. Сайфулін, В.І. Самборський, В.І. Стражев, Г.М. Таций, Н.Г. Чумаченко, А.Д. Шеремет [1, с. 234].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є визначення відповідності стану економіки підприємства її цільовим параметрам і потенційним можливостям, дослідження причин відхилень від цільових параметрів та прогнозування подальшого розвитку ситуації в історичному аспекті.

Основні завдання такі:

1) визначити особливості історичного аспекту та розвитку аналізу господарської діяльності;

2) відповідно до поставленої мети визначити класифікацію аналізу господарської діяльності;

3) охарактеризувати основні вимоги, які властиві виникненню аналізу господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення явищ природи та суспільного життя неможливе без аналізу. Сам термін «аналіз» походить від грецького слова «analyzis», що в перекладі означає «розділяю». Отже, аналіз у вузькому плані є розподілом явища або предмета на його складові частини (елементи) для вивчення їх як частин цілого. Такий розподіл дає змогу заглянути всередину досліджуваного предмета, явища, процесу, зрозуміти його внутрішню сутність, визначити роль кожного елемента в досліджуваному предметі або явищі [7].

Засновником аналізу господарської діяльності справедливо вважається Аристотель, який, крім безпосереднього розвитку економічної думки, намагався проникнути в сутність економічних явищ, вивчити закономірності їх розвитку. Подальший та більш інтенсивний розвиток аналізу господарської діяльності одержав завдяки англійським та французьким вченим XVII – XVIII ст., а саме класикам політекономії, які вперше застосували абстрактний метод дослідження. Розробка У. Петі трудової теорії вартості поклала початок дослідженню внутрішніх залежностей процесу виробництва. Продовженням розвитку аналізу господарської діяльності стала школа фізіократів, які перенесли дослідження про походження додаткового продукту у сферу виробництва, заклавши основу для аналізу як самого капіталістичного виробництва, так і капіталу [9, с. 24].

Особливе значення в історії аналізу господарської діяльності мають роботи А. Сміта і Д. Рікардо. Аналізуючи капітал, А. Сміт першим підрозділив його на основний та оборотний. Д. Рікардо охарактеризував капітал як головний фактор розвитку продуктивних сил у суспільстві. Також об'єктом його розгляду був фонд виробництва, запас засобів виробництва. Він першим висунув питання про відносну та реальну вартість товару. Водночас слід зазначити, що численні явища та процеси навколишнього середовища не можуть бути осмислені тільки за допомогою аналізу. Досить часто виникає потреба використання інших способів, відповідних людському мисленню. Найбільш близьким до аналізу в

цьому сенсі є синтез, який виявляє зв'язки та залежності між окремими частинами досліджуваного предмета, з'єднує їх в єдине ціле. Сучасна діалектика виходить із єдності аналізу та синтезу як наукових методів вивчення реальності. Тільки аналіз та синтез разом забезпечують наукове вивчення явищ у всебічному діалектичному зв'язку [9, с. 25].

В науці та на практиці застосовуються різні види аналізу, зокрема фізичний, хімічний, математичний, статистичний, економічний. Вони відрізняються об'єктами, цілями та методикою дослідження. Економічний аналіз, на відміну від фізичного, хімічного тощо, відноситься до абстрактно-логічного методу дослідження економічних явищ, де неможливо використовувати ні мікроскопи, ні хімічні реактиви, де те й інше повинна замінити сила абстракції.

Аналітичні здібності людини виникли та вдосконалювались у зв'язку з об'єктивною необхідністю постійної оцінки своїх дій, вчинків в умовах навколишнього середовища. Це завжди спонукало до пошуку найбільш ефективних способів праці, використання ресурсів.

Зі збільшенням кількості населення, вдосконаленням засобів виробництва, зростанням матеріальних та духовних потреб людини аналіз поступово став найпершою життєвою необхідністю цивілізованого суспільства. Без аналізу сьогодні взагалі неможлива діяльність людей. Характеризуючи історичний кордон виникнення аналізу, Ф. Енгельс писав: «Уже розбивання горіха є початок аналізу» [11, с. 314]. З розвитком людського суспільства зростає роль, поширюється коло об'єктів аналізу, удосконалюється він сам.

В результаті свідомої діяльності люди поступово розширювали взаємини з природним середовищем, збагачуючи свої уявлення про різноманітні об'єкти та явища. Поступово надобився вже досить відокремлений вид занять, пов'язаний з аналітичними дослідженнями цих об'єктів та явищ. Отже, з'явився аналіз в математиці, хімії, медицині та інших науках [7].

Такий же процес відбувався і в економічній діяльності. Розвиток продуктивних сил, виробничих відносин, нарощування обсягів виробництва, розширення обміну сприяли виділенню економічного аналізу як самостійної галузі науки.

Сьогодні потрібно відрізнити загальнотеоретичний економічний аналіз, який вивчає економічні явища та процеси на макрорівні (на рівні суспільно-економічної формації, на державному рівні національної економіки та її окремих галузей), від конкретно економічного

аналізу на мікрорівні, тобто аналізу господарської діяльності, який застосовується для вивчення економіки окремих підприємств. Якщо загальнотеоретичний економічний аналіз з наукової точки зору значний розвиток отримав у працях економістів ще минулого століття, то аналіз господарської діяльності (АГД) як наука (спеціальна галузь знань) виділився порівняно нещодавно [6, с. 352].

Становлення АГД зумовлене загальними об'єктивними вимогами та умовами, які властиві виникненню будь-якої нової галузі знань [6, с. 352]. По-перше, для задоволення практичної потреби галузь виникла у зв'язку з розвитком продуктивних сил, удосконаленням виробничих відносин, розширенням масштабів виробництва. Інтуїтивний аналіз, зразкові розрахунки, прикидки в пам'яті, які застосовувалися на кустарних та напівкустарних підприємствах, стали недостатніми в умовах великих виробничих одиниць. Без комплексного всебічного АГД неможливо управляти складними економічними процесами, приймати оптимальні рішення [6, с. 352].

По-друге, це пов'язане з розвитком економічної науки загалом. Як відомо, з розвитком будь-якої науки відбувається диференціація її галузей. Економічний аналіз господарської діяльності сформувався в результаті диференціації суспільних наук. Раніше функції економічного аналізу (коли вони були порівняно не такими вагомими) розглядалися в рамках наявних тоді таких наукових дисциплін, як балансознавство, бухгалтерський облік, фінанси, статистика. Саме ці науки зумовили появу перших найпростіших способів аналітичного дослідження [6, с. 352].

Однак для обґрунтування поточних та п'ятирічних планів економічного та соціального розвитку підприємств з'явилася потреба в комплексному всебічному дослідженні діяльності підприємств. Вищеназвані науки вже не могли забезпечити всі запити практики.

Виникла необхідність виділення АГД в самостійну галузь знань. Надалі роль економічного аналізу зростала більшою мірою за рахунок вивчення господарської діяльності. Інтерес до нього помітно збільшився. Почалося проводитися більш-менш комплексне аналітичне вивчення виробництва.

Аналіз став важливим засобом планового управління економікою підприємства, виявлення резервів підвищення ефективності виробництва. Історичні аспекти розвитку аналізу господарської діяльності представлені на рис. 1.

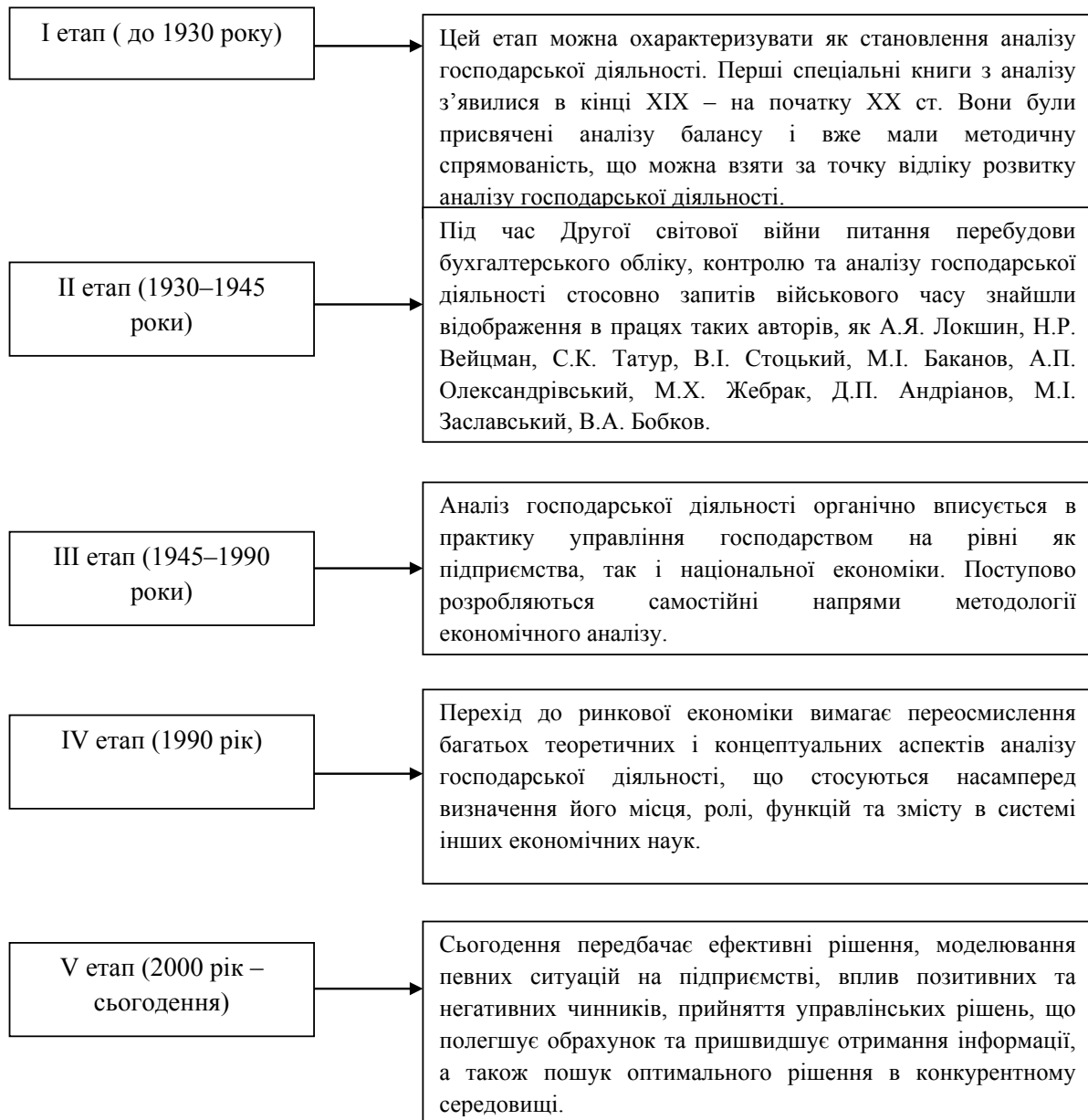

Рис. 1. Історичні аспекти розвитку аналізу господарської діяльності

Джерело: сформовано авторами на основі джерела [10, с. 51]

I етап характеризується становленням аналізу господарської діяльності. З'являються перші книги, присвячені аналізу балансу.

II етап розкриває питання перебудови бухгалтерського обліку, контролю та аналізу господарської діяльності, для нього характерні спеціальні книги з аналізу господарської діяльності, які присвячені аналізу балансу і вже мають методичну спрямованість, що можна взяти за точку відліку розвитку аналізу господарської діяльності.

III етап визначає аналіз господарської діяльності, який необхідний для управління господарством на рівні як підприємства, так і національної економіки, виконання цих дій на практиці.

IV етап характеризується переходом до ринкової економіки, вимагає переосмислення багатьох теоретичних і концептуальних аспектів аналізу господарської діяльності, що стосується його місця в системі економічних наук. Розробляються самостійні напрями методології економічного аналізу.

V етап передбачає ефективні рішення, моделювання певних ситуацій на підприємстві, прийняття управлінських рішень, що полегшує обрахунки та пришвидшує отримання інформації на основі застосування автоматизації розрахунків.

Отже, проаналізувавши рис. 1, можемо сказати, що історичні аспекти дуже стрімко

розвивалися, навіть під час Другої світової війни вчені мали можливість досліджувати аналіз господарської діяльності.

Класифікація аналізу господарської діяльності має велике значення для правильного розуміння його змісту й завдань. Для цього потрібно виокремити види аналізу господарської діяльності (рис. 2). Слово «вид» має багато значень, як таксономічна характеристика воно означає групу в класифікації, що складається з дискретних об'єктів, які об'єднуються на підставі загальних властивостей та ознак [9, с. 28].

Для здійснення аналізу на підприємстві потрібно визначитися з об'єктом дослідження, для чого використовують різні види аналізу, які зображені на рис. 2.

Отже, виділяють найбільші вагомні ознаки для класифікації, а саме за галуззю, часом, просторовою ознакою, об'єктами аналізу, методикою вивчення, програмою, а деякі автори можуть виокремлювати інші види ознак.

Висновки з цього дослідження. Отже, аналіз господарської діяльності є комплекс-

ним дослідженням усіх наявних процесів основної діяльності підприємства та їх структурних підрозділів. Перш за все для аналізу потрібно визначити причино-наслідкові зв'язки та тенденції розвитку з метою обґрунтування управлінських стратегічних поточних рішень та оцінки їх ефективності. Цього можна досягти за його інтенсивного використання із застосуванням основних видів та завдань. Здійснення аналізу господарської діяльності надає можливу інформацію про ефективність діяльності підприємства, за допомогою якої ми зможемо проаналізувати та вирішити подальші дії, можливості для кращого та ефективного кінцевого результату діяльності. Використання аналітичних процесів дає змогу відстежувати розвиток підприємства за його основними показниками. Наведені етапи розвитку аналізу допомагають виявити сутність та характеристику проведення в сучасних умовах аналітичної роботи, що приводить до пошуку резервів та усунення негативних чинників для підвищення ефективності прийняття управлінського рішення та кінцевих результатів господарювання суб'єкта.

Рис. 2. Класифікація аналізу господарської діяльності [9, с. 29]

ЛІТЕРАТУРА:

1. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства. Мінськ: Екоперспектива, 1997. 234 с.
2. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. Ф.Ф. Бутинця. 2-ге вид., доп. і перероб. Житомир: ПП «Рута», 2007. 704 с.
3. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2000. 207 с.
4. Мец В.О. Навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 1999. 132 с.
5. Олійник О.В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін. Житомир: ЖДТУ, 2008. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см.
6. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа. Москва: ИНФРА-М, 2011. 352с.
7. Аналіз господарської діяльності // Електронна бібліотека. URL: <http://bibliograph.com.ua/deyatelnost-predpriyatiya-2/2.htm>.
8. Білоконенко О.В. Історія економічних вчень. Київ, 1998.
9. Сіменко І.В., Косова Т.Д. Аналіз господарської діяльності: навч. Посібник, 2013. 250 с.
10. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу. Київ: Знання, 2008. 320 с.
11. Економічний аналіз: навч. посіб. / за ред. М.Г. Чумаченка. Київ: КНЕУ, 2001. 314 с.

REFERENCES:

1. Savytska H.V. (1997), Analiz hospodarskoi diialnosti pidpriemstva / H.V. savytska. – Mn.: Ekoperspektyva. – 234 p.
2. Moshenskyi S.Z. (2007), Ekonomichnyi analiz: [pidruchnyk dlia studentiv ekonomichnykh spetsialnostei vyshchikh navchalnykh zakladiv] / S.Z. Moshenskyi, O.V. Oliinyk; za red. F.F. Butynets. – [2- he vyd., dop. i pererob.]. – Zhytomyr: PP. "Ruta", 704 p.
3. Ivakhnenko V.M. (2000), Kurs ekonomichnoho analizu: [navch. posib.] / V.M. Ivakhnenko. – K.: Znannia-pres. – 207 p.
4. Mets V.O. (1999), Navch. posibnyk / V.O. Mets – K.: KNEU. – 132 p.
5. Oliinyk O.V. (2008), Rozvytok ekonomichnoho analizu v umovakh instytutsiinykh zmin. [Elektronnyi resurs] / O.V. Oliinyk. – Zhytomyr: ZhDTU. – 1 elektron. opt. dysk (CD-ROM); 12 sm.
6. Sheremet A.D. (2011), Teoryia ekonomicheskoho analyza / A.D. Sheremet. – M.: YNFRA-M, 2011. – 352 p.
7. Analiz hospodarskoi diialnosti // Elektronna biblioteka. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://bibliograph.com.ua/deyatelnost-predpriyatiya-2/2.htm>.
8. Bilokonenko O.V. (1998), Istoriia ekonomichnykh vchen / O.V. Bilokonenko. K.
9. Simenko I.V., Kosova, T.D. (2013), Analiz hospodarskoi diialnosti. Navch. posibnyk. – 250 p.
10. Kupalova H.I. (2008) Teoriia ekonomichnoho analizu / H.I. Kupalova. – K.: Znannia. – 320 p.
11. Ekonomichnyi analiz (2001): navch. posib. / za red. M.H. Chumachenka. – K.: KNEU. – 314 p.